

NEFORMALI IR APMOKAMA GLOBA: VYRESNIO AMŽIAUS ASMENŲ INTEGRUOTOS GLOBOS IŠŠŪKIAI

Laimutė Žalimienė

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0445-4643>

Jūratė Charenkova

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7315-9168>

Anotacija

Šiame straipsnyje siekiama atskleisti formalios ir neformalios vyresnio amžiaus asmenų priežiūros integracijos prielaidas žvelgiant *globos darbo* sampratos aspektu. Pasitelkus antrinę jau anksčiau atliktų tyrimų duomenų analizę, straipsnyje lyginamos formalių (individualios priežiūros darbuotojų) ir neformalių (šeimos narių) globėjų nuostatos dėl jų atliekamos globos, kaip darbo. Analizuojant formalių ir neformalių globėjų veiklą, atsižvelgiant į keturis darbo koncepto komponentus – motyvaciją darbui, darbo turinį, su darbu susijusias emocijas ir darbo iššūkius – išryškėja pirminių ir antrinių globos santykių panašumai. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad asmuo globos darbą pasirenka motyvuotai, formali globa su neformaliaja turi daugiau panašumų nei skirtumų. Tai siunčia teigiamą žinutę visuomenei ir globos gavėjams, kurie baiminasi, kad formali globa savo pobūdžiu gana tolima „darbui iš meilės“. Šie rezultatai padeda mažiau akcentuoti skirtumus ir kurti formalios ir neformalios globos integracijai palankesnę aplinką, taip puoselėjant globos sistemų darną.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: vyresnio amžiaus asmenys, formalūs globėjai, neformalūs globėjai, „darbas iš meilės“, apmokamas darbas, ilgalaikė globa.

Abstract

Trends in population ageing, the growing demand for public resources to care for older adults, and social policies aimed at formalising informal care, all underscore the need to develop a unified and efficient care system in modern welfare states. However, the prevailing discourse that pits formal care against informal care, along with deep-rooted traditions of family caregiving, expectations of receiving family care in old age, and mistrust in the quality of formal care, create significant barriers to integrated care provision. Integrated care for older adults seeks to bridge these two systems: one perceived in the public discourse as altruistic, loving care, and the other as a rational choice motivated by compensation. A critical question for their integration is whether there are common points of connection that can reconcile such differently defined systems of care. This paper aims to identify the preconditions for integrating formal and informal care for older adults by exploring the concept of care work. Through a secondary analysis of research findings, the study compares the perspectives of formal caregivers (individual care workers) and informal caregivers (family members) on caregiving.

Laimutė Žalimienė – dr., profesorė, Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas. A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius. El. paštas: laimazali@gmail.com

Jūratė Charenkova – dr., docentė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedra. Universiteto g. 9–1, LT-01513 Vilnius. El. paštas: jurate.charenkova@fsf.vu.lt

Received 14/11/2024. Accepted 01/04/2025

Copyright © 2025 Laimutė Žalimienė, Jūratė Charenkova. Published by Klaipėda University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

The results indicate that, when examined through the lens of the ‘work’ concept, formal and informal caregiving have many similarities. These two forms of care not only complement but, in some cases, substitute one another. The study’s findings convey a positive message to society and care recipients, showing that formal care, as a fulfilling work choice for caregivers, shares more commonalities with informal caregiving than differences.

KEY WORDS: formal care provider, family care provider, older people, ‘love work’, paid work, long-term care.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v94i1.2717>

Ivadas

Visuomenei sparčiai senstant vyresnio amžiaus asmenų ilgalaikės globos klausimai tampa vis aktualesni (Bjornsdottir, Ceci ir Purkis, 2013; Skučienė, Bartkus, Moskvina ir Uleckienė, 2015; Spasova ir kt., 2018). Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2024), šalyje daugiau kaip 20 proc. visų gyventojų buvo vyresni nei 65 m. amžiaus. Remiantis Jungtinių Tautų (2022) duomenimis, 2050 m. kas trečias pasaulio gyventojas bus vyresnis nei 65 metų.

Diskutuojant, kokia socialinių paslaugų politika priimtinausia ir labiausiai atitinka XXI a. visuomenės ir pačių vyresnio amžiaus asmenų požiūrius bei lūkesčius, dažnai supriešinamos dvi pagrindinės nuomonės ir politikos: arba sudaryti galimybes asmeniui gyventi savo namuose gaunant artimųjų pagalbą, globėjus remiant įvairiomis išmokomis ir teikiant būtinas paslaugas – vadinamoji familializmo politika, arba plėsti stacionarios globos įstaigų tinklą mažinant artimųjų naštą ir atsakomybę – vadinamoji defamilializmo politika (Žalimienė, Blažienė ir Junevičienė, 2020).

Tyrimai atskleidžia, kad tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse vyresnio amžiaus asmenys, jų šeimos nariai ir socialinės politikos formuotojai senėjimą namuose (angl. *ageing in place*) laiko patraukliausia ilgalaikės globos forma senatvėje (Wolff, Kasper ir Shore, 2008; Bjornsdottir, Ceci ir Purkis, 2013; Spasova ir kt., 2018; Žalimienė ir kt., 2019; Kasper, Wolff ir Skehan, 2019; Liu ir kt., 2021). Galimybė senti namuose gali būti įgyvendinta vykdant integruotą pagalbą namuose, kuri apibūdinama kaip formalių pagalbos namuose teikėjų ir neformalaus pagalbos tinklo bendras darbas, tenkinant vyresnio amžiaus asmenų globos poreikius. Tinkamas paslaugų namuose finansavimas, šių paslaugų plėtojimas ir parama neformaliems globėjams yra Europos Sąjungos lygmeniu pabrėžiamas socialinės politikos prioritetas Europos šalyse. Daugelyje Europos valstybių, ypač Norvegijoje, Danijoje, Suomijoje, globa namuose yra prioritetinga globos įstaigos atžvilgiu, siekiama užtikrinti, kad vyresnio amžiaus asmenys kuo ilgiau liktų namuose (Spasova ir kt., 2018). Neformali globa šeimoje ir globos paslaugų namuose sistemos vystymas socialinės politikos požiūriu dažnai laikomi efektyviausiais sprendimais siekiant

patenkinti gausėjančių vyresnio amžiaus asmenų poreikius (Aminzadeh, Dalziel, Molnar ir Garcia, 2009; Milligan, 2012; Bjornsdottir, Ceci ir Purkis, 2013).

Vis dėlto Lietuvos demografinės tendencijos – mažėjantis gimstamumas, augantis vyresnio amžiaus asmenų skaičius, didelis emigravusių darbingo amžiaus asmenų skaičius – ir neigiamos visuomenės nuostatos dėl stacionarios globos paslaugų leidžia daryti prielaidą, kad ateityje šeimos nariai negalės tolygiai pasidailinti senstančių giminaičių globos išsipareigojimų. Be to, valstybės lygmeniu neformalus globėjai beveik negali pasinaudoti jokia pagalbos sistema (Žalimienė ir Lazutka, 2009; Juozeliūnienė, 2015). Taigi nepaisant išlikusių ir gajų neformalios šeimos globos tradicijų bei lūkesčių sulaukus senatvės gauti šeimos pagalbą, senti namuose galės ne visi vyresnio amžiaus asmenys.

Taigi formalių socialinių paslaugų, kurios arba pakeis neformalią šeimos globą (bus jos substitutas), arba papildys neformalių globėjų teikiamą pagalbą, poreikis Lietuvoje augs. Bet kuriuo atveju svarbu kalbėti apie integruotą socialinės pagalbos teikimą vyresnio amžiaus asmenims, kai ši integracija gali būti suprantama kaip dviejų subsistemų – formalios ir neformalios šeimos globos – bendras darbas, viena kitos papildymas ar veiklos koordinavimas.

Nors formalios ir neformalios vyresnio amžiaus asmenų globos integravimo klausimai tampa viena prioritetinių Europos šalių socialinės politikos vystymo krypčių (Spasova ir kt., 2018), žvelgiant į keletą dešimtmečių atliekamų globos sistemos tyrimų diskursą galima aptikti tyrimų, kur matomas gana ryškus šių dviejų ilgalaikės globos subsistemų supriešinimas. Taigi kyla klausimas, ar ištis formali ir neformali globa yra sunkiai suderinamos pusės, kokie žingsniai ir priemonės gali padėti integruoti šias dvi svarbias vyresnio amžiaus asmenų globos sritis?

Viena iš mažiau tyrinėtų integruotos pagalbos sričių yra paties globos darbo, atliekamo kaip formalaus darbo ir atliekamo savanoriškai, panašumai ir skirtumai. Ar baimės, kad socialinių paslaugų organizacijos darbuotojo apmokamas darbas negali prilygti darbui, kuris atliekamas iš pareigos ir meilės, yra pagrįstos? Ar artimųjų nenoras atokvėpiui patikėti savo artimųjų paslaugų teikėjams, nes jų atliekamas globos darbas neprilygs šeimos globai, turi racionalų pagrindą? Formali globa dažniausiai analizuojama kaip neformalios globos papildymas, teikiant pagalbą vyresnio amžiaus asmenims (Liu, 2021). Tačiau formali globa, kaip apmokamas globos darbas, netraktuojama kaip galinti pakeisti neformalią globą – darbą iš meilės. Ar pats globos darbas, jo pasirinkimo motyvai, turinys, patiriamos emocijos ir iššūkiai iš tikrųjų yra tokie skirtingi vykdant formalią globą, kad jos integravimas su neformalia globa išlieka tik socialinės politikos reikalas, o ne asmens, patiriančio globą, realybė? Šis klausimas ypač svarbus turint omenyje tyrimus, kur bandoma įrodyti, kad ribos tarp *meilės darbo* ir apmokamo darbo nėra griežtos,

t. y. neformalios globos santykiai gali būti paveikti ekonominių mainų, o formali apmokama globa gali būti persmelkta emocijų (Lyoune, 2010).

Sistemų integracijos požiūriu šios dvi ilgalaikės globos formos yra integruotos, jeigu jų komponentai sudaro bendrą visumą. Tačiau, jeigu dviejų sistemų komponentai yra labai skirtingi, pasiekti jų vienovę – didelis iššūkis. Integruota vyresnio amžiaus asmenų globa reiškia siekį susieti į bendrą visumą dvi sistemas, kurių viena viešajame diskurse pateikiama kaip altruistinė, atliekama iš meilės globa, o kita – besiremianti racionaliu pasirinkimu dirbti už atlyginimą. Kalbant apie jų integraciją svarbu atsakyti į klausimą, ar galima surasti bendrą taip skirtingai apibūdinamų globos sistemų integracijos sąlyčio tašką?

Taigi straipsnio tikslas – atskleisti formalios ir neformalios vyresnio amžiaus asmenų globos integravimo prielaidas žvelgiant *globos darbo* sampratos aspektu.

1. Integruoto ilgalaikės globos socialinių paslaugų teikimo vyresnio amžiaus asmenims prielaidos Lietuvoje

Šiame skyriuje aptarsime penkias literatūroje išskiriamas prielaidas, kurios atskleidžia formalios ir neformalios globos integravimo poreikį ir galimybes.

Pirmoji prielaida – dviejų globos sistemų supriešinimo diskursas. Integruoto formalios ir neformalios globos teikimo vyresnio amžiaus asmenims priešpriešinimo ištakų galime surasti daugelyje studijų, kurios, ieškant skirtumų tarp šių dviejų globos subsistemų, kartu kuria ir jų supriešinimo diskursą. Kaip antai, Kathleen Lynch (2007, 550) pabrėžia, kad darbui, kuris atliekamas iš meilės, būdingas abipusiškumas, pasiaukojimas, pasitikėjimas ir atsakomybė, tai ir skiria jį nuo darbo, kuris atliekamas už atlyginimą. Nors formalios ir neformalios vyresnio amžiaus asmenų globos integravimo klausimai tampa viena prioritetinių Europos šalių socialinės politikos vystymo kryptimi (Spasova ir kt., 2018), globos sistemos tyrimų diskurse galima aptikti nemažai tyrimų, kuriuose šios dvi globos subsistemos supriešinamos, kaip darbas, atliekamas iš meilės, ir darbas už atlyginimą.

Antroji prielaida – gilios šeimos globos tradicijos, lemiančios vyresnio amžiaus žmonių lūkesčius senatvėje orientuotis išskirtinai tik į neformalią globą. Tyrimai, analizuojantys visuomenės nuostatas ir lūkesčius vyresnio amžiaus asmenų globos aspektu (Gedvilaitė-Kordušienė, 2013; Kraniauskienė, 2013; Skučienė, Bartkus, Moskvina ir Uleckienė, 2015; Žalimienė ir kt., 2019, Budginaitė-Mackinė, 2020), atskleidžia, kad Lietuvoje normatyvinio solidarumo lygmuo išlieka gana aukštas ir vis dar gajūs tradiciniai įsitikinimai, kad vaikai turėtų rūpintis savo senstančiais tėvais. L. Žalimienės ir kt. (2019) tyrime, kur analizuoti vyresnio amžiaus asmenų lūkesčiai dėl globos, 77 proc. respondentų nurodė, kad kaip globos paslaugų

teikėjus pirmiausia rinkęsi giminių ir šeimos narių pagalbą. Kitas globos formas, pavyzdžiui, pažįstamų, kaimynų ar savanorių pagalbą, paslaugas namuose, laikino apgyvendinimo namus, savarankiško gyvenimo namus ar vyresnio amžiaus asmenų globos įstaigas, kaip pirmą prioritetą, rinkosi tik labai maža dalis (2–7 proc.) respondentų. Nors tyrimai atskleidžia tendenciją, kad atsakomybe už vyresnio amžiaus asmenų gerovę norima dalintis tarp šeimos ir visuomenės / valstybės (Kračiauskienė, 2013), galima matyti, kad įsitikinimas, jog rūpintis senstančiais tėvais (įskaitant ir neformalią globą) turėtų šeimos nariai, vis dar būdingas ir Lietuvos visuomenei, ir vyresnio amžiaus asmenų grupei.

Trečioji prielaida – didėjanti ilgalaikės vyresnio amžiaus asmenų globos našta valstybei, verčianti ieškoti būdų, kaip integruoti formalią ir neformalią globą. Nors senėjimas namuose laikomas patraukliausia ilgalaikės globos forma, tausojančia viešuosius išteklius (Žalimienė ir Lazutka, 2009; Bjornsdottir, Ceci ir Purkis, 2013; Skučienė ir kt., 2015), Europos ir Lietuvos demografinės tendencijos leidžia daryti prielaidą, kad ateityje šeimos nariai negalės tolygiai pasidalinti senstančių giminaičių globos įsipareigojimų šeimoje. Be to, galimybės rūpintis šeimos nariais lemia ne tik individo lygmens sąlygos, tokios kaip globėjo socialinės paramos tinklas, turimi finansiniai ištekliai ar galimybės derinti globos ir kitus įsipareigojimus, bet ir kiti socialiniai bei kultūriniai veiksniai, tokie kaip šalies socialinių paslaugų sistemos funkcionavimo ypatumai, visuomenės lūkesčiai, susiję su vyresnio amžiaus asmenų globa ir jos standartais, globėjams prieinamų socialinių paslaugų teikimo ypatumai, išvystyta stacionarios globos sistema ir kt. (Charenkova, 2022; 2023). Kompleksinė šių veiksnių sąveika lemia augantį formalių globos paslaugų poreikį, tad integruotos ilgalaikės globos teikimo vyresnio amžiaus asmenims užtikrinimas tampa vis aktualesnis.

Ketvirtoji prielaida – nepasitikėjimas formalios globos kokybe. Tyrimai atskleidžia tiek formalios, tiek neformalios globos teikėjų tarpusavio nepasitikėjimą (pavyzdžiui, Junevičienė, 2020 ir kt.), tiek visuomenės nepasitikėjimą formalia globa, kaip kokybiška ir tenkinančia vyresnio amžiaus žmonių poreikius bei lūkesčius (pavyzdžiui, Gedvilaitė-Kordušienė, 2013; Charenkova, 2022 ir kt.). D. Skučienės ir kt. (2015) tyrimas atskleidė, kad tik 28 proc. šalies gyventojų požiūris į formalias socialines paslaugas yra teigiamas, I. Budginaitės-Mačkinės (2020) tyrimas atskleidė, jog užsienyje gyvenantys suaugę vaikai nerimauja, kad jų tėvai senatvėje turės kreiptis formalių paslaugų. Šį nepasitikėjimą atskleidžia ir neigiamas požiūris į stacionarios globos ar atokvėpio paslaugas asmenims, globojantiems vyresnio amžiaus šeimos narius – globėjai dažnai vengia kreiptis šių paslaugų, baimindamiesi, kad globojamo asmens gaunamos formalios pagalbos kokybė bus prastesnė nei jų teikiama globa (pavyzdžiui, Junevičienė, 2018; Charenkova, 2022).

Penktoji prielaida – neformalios globos formalizavimo tendencijos Europoje. Žvelgiant iš globos darbuotojų ar globos kokybės perspektyvų dažnai kalbama ir apie neformalios globos formalizavimo tendencijas Europoje, o tai reikštų tam tikrą ribų tarp formalios ir neformalios globos mažėjimą, ištyrinimą (Zigante, 2018).

Apibendrinant galima teigti, kad visuomenės senėjimo tendencijos, valstybės išteklių poreikio vyresnio amžiaus asmenų globai augimas, socialinės politikos plėtra, siekiant formalizuoti neformalią globą, lemia poreikį sutelkti tiek formalius, tiek neformalius globos išteklius. Kita vertus, vis dar dominuoja formalios ir neformalios globos supriešinimo diskursas, gili šeimos globos tradicija ir vyresnio amžiaus asmenų lūkesčiai gauti neformalią globą senatvėje, be to, nepasitikėjimas formalios globos kokybe.

Metodologija

Teorinė prieiga. Siekiant integruoto paslaugų teikimo, kuris suprantamas kaip formalių ir neformalių globėjų pastangų telkimas, svarbu atrasti sąlyčio taškų, kurie padėtų mažinti esamą formalios ir neformalios globos skirtį (supriešinimą). Tiek formali, tiek neformali globa yra darbas, kuris bendrąja prasme sociologinėje perspektyvoje yra veikla, asmens atliekama siekiant tenkinti žmogiškuosius poreikius. Ji apima fizinės ir psichinės asmens pastangas. Darbas gali būti atliekamas kaip formaliai apmokama veikla tam tikrame sektoriuje arba kaip neformali savanoriška veikla, tačiau bet kuriuo atveju – tai veikla, tenkinanti poreikius, ją sudaro tam tikri komponentai (Lyon, 2010).

Taigi straipsnyje pateikiama formalios ir neformalios globos, kaip tam tikro darbo, lyginamoji analizė, siekiant aptarti jų panašumus ir skirtumus. Analizei pasitelkta L. O. Walker ir K. C. Avant'o (2011) išplėtotą abstrakti „darbo“ koncepto samprata. Koncepto analizės metodologija reiškia nuoseklų analizės procesą gilinantis į komponentus, kurie sudaro tą abstraktų konceptą praktikoje (Xyrichis, Ream, 2008). Analizės pagrindu buvo išskirti tokie keturi darbo koncepto komponentai: motyvacija darbui, darbo turinys, su darbu susijusios emocijos ir iššūkiai darbe.

Tyrimo metodas ir duomenų analizė – antrinė lyginamoji dviejų empirinių tyrimų duomenų analizė. Pirmasis tyrimas buvo atliktas įgyvendinant LMT projektą „Jaunimo užimtumas pagyvenusių žmonių globos sektoriuje visuomenės senėjimo kontekste“, sut. nr. S-GEV-20-80 (LMTLT). Siekta išanalizuoti vyresnio amžiaus asmenų globos sektoriuje dirbančių jaunų žmonių darbo šiame sektoriuje privalumų ir trūkumų vertinimus. Antrasis tyrimas atliktas įgyvendinant podoktorantūros stažuotę „(Ne)formalios globos pasirinkimo prielaidos, motyvai ir procesas: neformalių globėjų perspektyva“. Tyrimu siekta atskleisti asmeninius,

socialinius ir kultūrinius veiksnius, lemiančius neformalių globėjų su globa susijusius sprendimus (pavyzdžiui, globoti vyresnio amžiaus giminaičius patiems, kreipitis dėl formalios globos paslaugų į namus teikimo, persikėlimo į globos įstaigą ir pan.). Projektas bendrai finansuotas iš Europos socialinio fondo lėšų (projekto Nr. 09.3.3-LMT-K-712-23-0192) pagal dotacijos sutartį su Lietuvos mokslo taryba (LMTLT). Pirmojo tyrimo duomenis apėmė devyni pusiau struktūruoti interviu su formaliais globėjais, antrojo – 10 interviu su šeimos nariais, globojančiais senstančius giminaičius. Abiejų tyrimų duomenys rinkti taikant kokybinio pusiau struktūruoto interviu metodą.

Visi abiejų tyrimų interviu buvo įrašyti ir transkribuoti. Interviu duomenys analizuoti kokybinės turinio analizės metodu, kuris apima daugkartinį teksto skaitymą, kategorijų išskyrimą remiantis raktažodžiais, kategorijų turinio skaidymą į subkategorijas, kategorijų ir subkategorijų interpretavimą bei pagrindimą iš teksto paimtais įrodymais (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Analizuojant duomenis interviu turinys buvo skirstomas pagal keturias globos darbo konceptą apibūdinančias kategorijas: pirmoji – motyvacija globos darbui, antroji – globos darbo turinys, trečioji – su globos darbu susijusios emocijos ir ketvirtoji – globos darbe patiriami iššūkiai. Taip suskirstyti visi abiejų tyrimų interviu, kad būtų galima palyginti formalios ir neformalios globos darbo vertinimą. Skirstymą nepriklausomai atliko abi autorės (LŽ – formalių globėjų interviu, JC – šeimos globėjų interviu). Tolesniame analizės etape sugretinus formalių ir neformalių globėjų darbo konceptą apibūdinančias kategorijas ieškota panašumų ir skirtumų. Kadangi abu tyrimai nukreipti į temas, kurios susijusios su motyvacija globos darbui, globos darbo turiniu, emocijomis ir iššūkiais, straipsnyje pristatomas palyginimas leidžia pažvelgti į surinktus duomenis nauju aspektu ir praplėsti pirminę duomenų rinkimo idėją.

Tyrimo eiga ir dalyvių atranka. Formalių globėjų ieškota skambinant į savivaldybių socialinės paramos skyrius ir prašant kontaktų įstaigų, kuriose dirba individualios priežiūros darbuotojai iki 35–37 metų amžiaus. Atrankos kriterijus buvo ne tik amžius, bet ir ne mažesnė kaip dvejų metų patirtis einant šias pareigas. Neformalių globėjų ieškota naudojantis tyrėjų asmeniniais tinklais (iš pradžių ieškant draugų, kolegų, giminaičių, pažįstamų rate) ir taikant „sniego gniūžtės“ metodą, kai sutikusių tyrime dalyvauti neformalių globėjų prašyta nurodyti kitus potencialius tyrimo dalyvius.

Interviu atlikti 2021–2023 metų laikotarpiu: 2021 metais atlikti interviu su globos įstaigose dirbančiais individualios priežiūros darbuotojais – vyrais ir moterimis, kurie buvo ne vyresni kaip 37 metų ir jų darbinė patirtis šiame darbe – ne trumpesnė kaip dveji metai. Interviu su šeimos nariais, globojančiais vyresnio amžiaus artimuosius, atlikti 2021 m. rugsėjo – 2023 m. sausio mėnesiais, jų vykdomos globos trukmė skirtinga (nuo kelerių iki 15-kos metų).

Tyrimo etika. Interviu įrašai atliekami tyrimo dalyviams sutikus, patikinama, kad informanto pasakyta informacija bus naudojama tik tyrimo tikslams. Prieš pradedant interviu pabrėžta, kad dalyvavimas tyrime savanoriškas, tyrimo dalyvis gali bet kuriuo metu prasidėjus tyrimui jį nutraukti be jokių neigiamų jam pasekmių, o interviu metu siekiama jam sukurti saugią aplinką, tiek užtikrinant, kad interviu negirdėtų kiti asmenys, tiek patikinant dalyvį, kad jis pats sprendžia, apie ką nori kalbėti, o kokių temų norėtų vengti, t. y. jis – pokalbio šeimininkas. Laikantis konfidencialumo principo pateiktose citatose nenaudojami tikrieji tyrimo dalyvių ar jų minimų asmenų vardai ir pavardės, miesto ar įstaigų pavadinimai.

Tyrimo ribotumai. Tyrimas turėtų būti traktuojamas kaip bandomasis, siekiant padėti pagrindus tolesniam iškeltos problemos tyrimui. Pagrindinis straipsnyje pristatomos analizės ribotumas yra tas, kad naudota antrinė duomenų analizė, nulėmusi abiejų tyrimų dalyvių amžiaus skirtumus. Formalios globos darbuotojų amžius – 35–37 metai, tuo tarpu šeimos narius globoję tyrimo dalyviai buvo vyresni (jauniausiam tyrimo dalyviui buvo 46, vyriausiam – 67 metai). Kaip atskleidžia kiti tyrimai (pavyzdžiui, Kooij ir kt., 2011; Rudolph ir kt., 2013), tyrimo dalyvių amžius gali turėti įtakos atliekamo darbo emocinių, motyvacinių ir kt. aspektų vertinimui.

Toliau pateikiami formalių ir neformalių (šeimos) globėjų bandomojo empirinio tyrimo – interviu analizės rezultatai.

2. Lyginamosios analizės rezultatai

Šiame skyriuje pateikiame formalių ir neformalių globėjų vertinimus, kaip jie mato ir apibūdina savo atliekamą vyresnio amžiaus asmenų globos darbą. Analizuojant tyrimo duomenis, informacija suskirstyta į keturias globos darbo konceptą apibūdinančias kategorijas: motyvacija globos darbui, globos darbo turinys, su globos darbu susijusios emocijos ir globos darbe patiriami iššūkiai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Formalių ir neformalių globėjų globos darbo vertinimas

Globos darbo motyvacija	
Formalūs globėjai	Neformalūs globėjai
Jausmas, kad esi svarbi kito žmogaus gyvenimo dalis	Pareigos jausmas
Siekis padėti vyresnio amžiaus asmeniui	Emocinis ryšys su globojamu asmeniu
yra svarbi asmens tapatumo dalis	Tikėjimas šeimos globos verte
Globos darbo suteikiama galimybė ramesniam, lėtesniam gyvenimo tempui	Neigiamas formalios globos paslaugų vertinimas
Ankstesnė patirtis globojant šeimos narius	

Globos darbo turinys	
Formalūs globėjai	Neformalūs globėjai
Globojamo asmens kasdienio gyvenimo tvarkymas Daug komunikavimo, klausimo, paaiškinimų Didelė veiklų ir užduočių įvairovė Savanoriškai dirbama po darbo valandų, nes darbas mielas širdžiai	Globojamo asmens kasdienio gyvenimo ir buities tvarkymas Nuolatinis ryšys su globojamu asmeniu, šeimos nariais, darbo kolegomis, draugais, kitomis organizacijomis Globos ir kitų įsipareigojimas derinimas Atostogų „susiderėjimas“
Su globos darbu susijusios emocijos	
Formalūs globėjai	Neformalūs globėjai
Atjauta vyresnio amžiaus asmenims Nuolatinio mokymosi ir asmeninio tobulėjimo galimybė Prieraišumas, artimas ryšys su globojamu asmeniu Globojamų asmenų dėkingumas	Rūpinimosi kitu ir rūpinimosi savimi derinimas Nuolatinio mokymosi ir asmeninio tobulėjimo galimybė Pagerėję santykiai su tėvais Tėvų globa yra vertinga, apdovanojanti patirtis
Su globos darbu susiję iššūkiai	
Formalūs globėjai	Neformalūs globėjai
Globojamo asmens mirtis Asmeninės higienos užtikrinimas (ypač globojamam asmeniui esant kitos lyties) Bendravimo sunkumai (dėl globojamo asmens negalios) Išsekimas (emocinis ir fizinis)	Paramos trūkumas „Pririšantis“ globėjo vaidmuo Vienatvės ir izoliacijos jausmas

Kalbėdami apie motyvaciją dirbti su globa susijusį darbą arba globoti šeimos narius, ir šeimos narius globojantys asmenys, ir formalūs globėjai daugiausia dėmesio skyrė vidinei motyvacijai. Formalūs globos paslaugų teikėjai siekia savireferentiškų tikslų, tokių kaip pripažinimas, socialiniai santykiai ir globos darbo prasmingumas: „Aš esu laiminga, kad čia dirbu, man gerai čia dirbti, aš jaučiuosi kaip su savais.“ Be to, jie pabrėžė, kad jiems patinka jausti, jog „...esi kažkieno tai gyvenimo dalis“. Teigė, kad pasirinko tokį darbą, nes jis atitinka jų pačių tapatybę ir suteikia profesinį pasitenkinimą: „Jie [globojami asmenys], kaip močiutės, diedukai... tiesiog, jaučiuosi gerai su jais.“ Darbuotojas sako: „...supratau, kad tai yra mano sritis, kad [jaučiuosi]... kaip žuvis vandenyje.“ Šeimos globėjai kalba apie šeiminius ryšius ir pabrėžia šeimos paramos svarbą gerai savijautai senatvėje, dažnai išreikšdami norą suteikti tėvams galimybę pasenti savo namuose: „Mes visada buvom artimos [su mama], tai ir klausimo kažkaip nekilo, ką daryti [po insulto], atsivežiau namo iš ligoninės ir taip čia ir gyvenom <...> aš galvoju, kad

jinais gal ir nebūtų tiek gyvenus, jeigu ne pas mus <...> namie ir sienos padeda.“ Taigi emocinis ryšys tarp globojamo asmens ir globėjo įvardijamas kaip vienas svarbiausių neformalios ir formalios globos darbo bruožų, skatinančių imtis globos darbo. „Tu esi kažkam reikalingas. Tu esi kažkieno tais gyvenimo dalis. Ten reikalingas esi. Ten močiutės kai kurios, kurios nebesupranta, tai kunigu palaiko.“

Kalbėdami apie globos darbo turinį ir atliekamas funkcijas tiek šeimos globėjai, tiek formalios globos darbuotojai pabrėžė, kad jie rūpinasi įvairiais globojamo asmens kasdienio gyvenimo aspektais, tiek padedant susitvarkyti buityje, tiek organizuojant laisvalaikį ar užtikrinant asmeninę higieną, t. y. „daro viską“. Globojamo asmens savarankiškumui mažėjant globos darbas tampa sunkesnis tiek fiziškai („labai sunku pakelti, atrodo, kiek ten [mamos] yra, bet iš tikrųjų net jeigu ir labai kūdas žmogus, jo taip lengvai nepakelsi“), tiek emociškai („tu tiesiog matai, kaip žmogus gęsta“). Formalūs globėjai pabrėžė darbų įvairovę, tai, kad „...nėra vienodų darbų...“ Be to, atkreipė dėmesį į bendravimo su vyresnio amžiaus globojamu asmeniu svarbą, šio bendravimo svarbos supratimą, nes jauno žmogaus bendravimas „...spartus, minčių prasme...“, tuo tarpu su vyresnio amžiaus asmeniu „...apie tą patį viską šnekam... <...> [todėl svarbu gebėti]... išklausti, neskubėti, suprast, priimti žmogų su jo situacija“. Kita vertus, būtent bendravimo su globojamais asmenimis svarba, formalųjų globėjų globos namuose poreikis neretai yra būtent šio darbo privalumas. „Tai man šitas buvo labiau net ne darbas, o malonumas, kad tu gali išklausti kito ir jau vien tai yra, na, kaip čia pasakyti, ir jau tai, kad tu klausaisi, jau tai yra tavo darbas ir tai yra jau [tavo darbo] išpildymas.“

Neformalūs globėjai minėjo turintys laviruoti tarp gausybės skirtingų socialinių santykių: bendrauti ne tik su globojamais asmenimis, bet ir su kitais šeimos nariais, kolegomis darbe, draugais, organizacijomis ir pan. Ir formalūs globėjai kalba apie „didelį kontaktą ir su tų žmonių artimaisiais...“ Tačiau šiuos kontaktus apibūdina ne tik kaip darbo sudėtingumą ar sunkumus, bet ir kaip galimybę patirti papildomą gerai atliekamo darbo džiaugsmą: „Tai tu dvigubą džiaugsmą <...> artimasis gauna labai didelę paramą ir pagalbą. Tai tas, kad dviguba galimybė [patirti savo atliekamo darbo prasmingumą, svarbą] <...> Nes dažniausiai mano darbinė patirtis yra, kad artimieji... yra labiau pavargę ir jiems net labiau reikalinga ta pagalba negu tam senyvo amžiaus žmogui.“ Kitas svarbus šio darbo aspektas – globos darbo ir laisvo po globos darbo laiko derinimo galimybė. Natūralu, kad formalūs globėjai turi apibrėžtas savo darbo laiko valandas. Kita vertus, jie mini galvojantys apie savo globojamus asmenis ar net savanoriškai renkasi juos aplankyti po įprastų darbo valandų. Tuo tarpu neformalūs globėjai, visą laiką būdami su globojamu asmeniu, patiria tai kaip nuolatinį spaudimą ir apribotas laisvalaikio galimybes. Jie mini laisvo laiko sau turėjimo problemą. Bet, kaip ir formalūs globėjai, turi atsiribojimo nuo globos darbo sunkumų. Jų pasisakymai atskleidžia, kad ne iš karto galėdavo

atsiriboti nuo minčių apie globojamą asmenį. Motiną globojusi neformali globėja pasakojo, kad visuomet stengiasi bent dvi savaites per metus kur nors išvažiuoti pailsėti, tačiau kartais sunkiai sekasi atsipalaiduoti: „Kad ir išvažiuoji, vis tiek mintys nepaleidžia – o kaip ten jiems sekasi, ar padarė valgyt, ar sudavė vaistus, ar išėjo pasivaikšiot – tai pirmos tos dienos būna visą laiką ant nervų ir tada, aišku, paskutinės irgi ant nervų – o ką aš rasiu grįžus?“

Kalbant apie emocijas globos darbe, nuoširdus emocinis ryšys su globojamu asmeniu svarbus abiem globėjų grupėms. Tiek šeimos globėjai, tiek formalios globos darbuotojai labai užjaučia globojamus asmenis ir pabrėžia, kad jų, kaip globėjų, vaidmuo suteikia galimybę nuolat mokytis ir tobulėti. Ši galimybė apėmė asmeninį augimą ir dažnai apibūdinta kaip asmenų „labai auginanti patirtis“, pavyzdžiui, išmokti būti kantresniems, išmokti išklaudyti, o neformalių globėjų atveju – netgi geriau suprasti vaikystėje pastebėtas tėvystės praktikas: „Aš visada pykdavau, kad, nu, kiek čia galima mane globot, aš gi jau savarankiška, nebe vaikas, o dabar suprantu tą tokį, kad, nu, neramu, užtai ir vis pasitikrint norisi, tai ir [mamos globa] tas pats, tik girdi, kad tylu, ir iškart ausys stačios, ar viskas gerai.“ Asmeninio tobulėjimo galimybė pabrėžiama ir formalių globėjų interviu: „...ir tu pats labai daug sau naujų žinių įgauni šito darbo...“ Šis tobulėjimas apima ir tam tikrų techninių įgūdžių išmokimą, pavyzdžiui, išmokti atlikti smulkius remonto darbus namuose, išmokti vairuoti ir pan. Tiek formalūs, tiek neformalūs globėjai teigė jaučiantys didelį globojamų asmenų dėkingumą ir jautėsi vertinami už savo darbą.

Formalių globėjų iššūkiai daugiausia susiję su techniniais, emociniais globos darbo klausimais, neretai patiriamu stresu, pavyzdžiui, iššūkiais komunikuojant su globos gavėju. Ir formalūs, ir neformalūs globėjai minėjo, kad globojant patiria emocinių sunkumų, įtampą, pavyzdžiui, dėl globojamo asmens mirties ar nerimo dėl jo sveikatos. Formalios globos darbuotojai pabrėžia, kad reikia susitaikyti su vyresnio amžiaus žmonių poreikių specifika, tam tikrų būtinų atlikti funkcijų nepatrauklumu ir iš to kylančiomis emocijomis: „Sunkioji pusė – emocinė, kad tu turi susigyventi su savimi, turi priimti kiekvieną žmogų, priimti tokį, koks jis yra.“ Be to, neformalūs globėjai atskleidė dažnai susiduriantys su vienišumo, izoliacijos jausmais ir pastebintys, kad kartais jų darbas tampa labai įpareigojantis, apribojantis, todėl sunku pailsėti nuo globos įsipareigojimų: „Yra tų pagalbininkų, bet aš visą laiką viena, vis tiek aš pagrinde globoju, rūpinuos, tvarkau tą visą buitį, o [kiti giminaičiai] pagal situaciją, kada kas gali ateina, kas kuo gali padeda, kada sugalvoja, bet aš negaliu taip sugalvot, kad noriu, va, dabar į Palangą, prie jūros, ir paimu ir išvažiuoju <...> tu pririštas esi.“

Diskusija ir išvados

Tyrimas atskleidė, kad globos darbas, atliekamas tiek formalių, tiek neformalių globėjų, apima ne tik fizinį ir protinį darbą, bet ir stiprų emocinį įsitraukimą, moralinį nusiteikimą padėti globojamam asmeniui. Atlikta lyginamoji analizė patvirtina kitų tyrimų įžvalgas, kad asmens globa yra kompleksinė, ne tik kūną, bet ir mintis įtraukianti veikla, būdinga tiek formaliai, tiek neformaliai atliekamai globai (Shapland, Heyes, 2016).

Analizuojant formalią ir neformalią globą, kaip atliekamą darbą, paaiškėjo, kad šios globos formos turi daug bendrų bruožų: yra panašios motyvacija, turiniu, globojant jaučiamomis emocijomis ir patiriamais iššūkiais, taigi panašu, kad jos gali ne tik viena kitą papildyti, bet tam tikrais atvejais galbūt ir viena kitą pakeisti. Pavyzdžiui, formalių globėjų išgyvenamas jausmas, kad jie yra globojamų vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo dalis, ar nerimas dėl sunkumų bendraujant, kai vyresnio amžiaus asmeniui sunku save išreikšti dėl negalios, atskleidžia, kad formalūs globėjai žiūri į savo darbą ne tik kaip į tam tikras technines užduotis, bet ir kaip į svarbias globojamo asmens gyvenimo aplinkybes. Pastebėti panašumai, viena vertus, leidžia sudaryti prielaidas kalbėti apie galimą šių ilgalaikės globos sistemų integraciją, kita vertus, parodo, kad neformalių globėjų dažnai išreiškiamas nepasitikėjimas formalios globos teikėjais, kaip mažiau nuoširdžiais ar nevertinančiais globojamo asmens unikalumo ir ypatybių, gali būti nepagrįstas.

Tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad formali globa, jei atliekama ši darbą pasirinkus motyvuotai ir sąmoningai, su neformalia globa gali turėti daugiau panašumų nei skirtumų. Taigi K. Lynch (2007) darbo iš meilės ir apmokamo darbo priešpriešinimas gali būti priimamas su tam tikromis išlygomis. Kitaip tariant, nuostatos, kad neįmanoma palyginti meilės darbą atliekančio asmens jausmų, ketinimų ir įsipareigojimų su jausmais, ketinimais ir įsipareigojimais asmens, kuris tai atlieka už piniginių atlygį, nereikėtų suabsoliutinti, pirmiausia įvertinant tai, kad motyvuotiems formalios globos darbuotojams būdingas tvirtas nusiteikimas, atjauta ir noras padėti globojamam asmeniui. Matome, kad globos darbą atliekant motyvuotai, jaučiant pašaukimą padėti žmonėms, tai nėra tik darbinių funkcijų atlikimas, bet ir emocinis įsitraukimas bei moralinis nusiteikimas šiam darbui. Individualios priežiūros darbuotojai, kuriems patinka darbas su vyresnio amžiaus žmonėmis, globą pirmiausia mato kaip „santykių darbą“, ne tiesiog veiksmą ar eilinę transakciją (Žalimienė, Krutulienė, 2022). Tyrimas atskleidė, kad teiginio, jog pasitikėjimas yra „darbo iš meilės“ specifinis bruožas, nereikėtų suabsoliutinti, nes motyvuotų formalių globėjų veikloje pasitikėjimas užima pagrindinę vietą. Taigi panašu, kad siekiant užtikrinti formalios globos kokybę vienas iš darbuotojų

atrankos kriterijų galėtų būti asmens motyvacijos, tinkamumo tokiai veiklai įvertinimas.

Atlikta analizė leidžia papildyti kitų tyrimų, teigiančių, kad ribos tarp formalios ir neformalios globos darbo nėra labai griežtos (pvz., Lyoun, 2010), rezultatus. Šio tyrimo rezultatai atskleidžia, kad formalių globėjų veikla yra persmelkta emocinio įsitraukimo, kuris būdingas ir neformaliems globėjams. Be to, atsižvelgiant į Europoje vykdomus socialinės politikos ir paslaugų kokybės užtikrinimo pokyčius, pastebimas siekis mažinti atotrūkį tarp formalios ir neformalios globos kokybės (European Commission, 2018).

Be to, globos darbo, kaip savo asmeninio tapatumo realizavimo galimybės, pasirinkimas, stiprus formalių globėjų emocinis ryšys su globojamu asmeniu leidžia teigti didžiulį formalių globėjų dėmesingumą, norą kuo geriau atliepti globojamo asmens situaciją, ką D. Engster'is (2005) pabrėžė tik kaip neformaliems globėjams būdingą bruožą. Formalios ir neformalios globos analizė, žvelgiant per pirminių ir antrinių globos santykių prizmę (Engster, 2005), sukuria prielaidas juos atskirti / supriešinti, kadangi antriniai santykiai apibrėžiami per tokius aspektus, kaip kraujo / giminystės ryšių nebuvimas, galimybė savanoriškai rinktis ar nesirinkti globos darbo. Taip formali globa traktuojama kaip žemesnio lygmens priklausomybės santykių veikla. Tuo tarpu šio tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad toks supriešinimas neturėtų būti suabsoliutinamas, nes formalių globėjų motyvacija ir emocinis įsitraukimas atskleidžia gilius formalių globėjų jausmus ir stiprų ryšį su globojamu asmeniu.

Formalių ir neformalių globėjų atliekamo darbo lyginamoji analizė atskleidžia, kad pats globos darbas, įvairūs jo aspektai (bendravimas su globojamu asmeniu, emocinis įsitraukimas, darbo laikas), nors yra tie patys, visgi skirtingai patiriami ir reflektuojami žvelgiant iš šių dviejų tyrimo dalyvių grupių perspektyvos. Tai patvirtina kitų tyrimų išvalgas, kad pirminiai globos santykiai globojantiems šeimos nariams yra papildoma našta, tuo tarpu kai neformalūs globėjai daugelį tų pačių globos darbo aspektų patiria kaip savęs realizavimo, darbo prasmingumo išpildymo galimybes.

Tyrimo rezultatai leidžia atkreipti užimtumo paslaugų tarnybų dėmesį į tai, kad profiliuojant asmenis, kurie ieško darbo, arba nukreipiant šiuos asmenis į vyresnio amžiaus asmenų globos sektorių ypač svarbu įvertinti asmens motyvaciją, nusiteikimą tokiai veiklai, kas literatūroje (pavyzdžiui, Christensen, Wright, 2011; Penner ir kt., 2005; Vandenabeele ir kt., 2018) įvardijama kaip prosociali veikla arba motyvacija teikti viešąsias paslaugas (angl. *public services motivation*). Kitaip tariant, jeigu darbo ieškančiam asmeniui bus padedama šią motyvaciją atrasti, nukreipiant į atitinkamas mokymo programas ir praktiką, tai bus svarbus veiksnys,

užtikrinantis formalios globos kokybę, ypač kalbant apie emocinio ryšio su globojamam asmeniui užmezgimo galimybes ir svarbą globos kokybei.

Taigi formalių ir neformalių (šeimos) vyresnio amžiaus asmenų globėjų veiklos analizė, žvelgiant per keturis darbo koncepto komponentus – motyvaciją darbui, darbo turinį, su darbu susijusias emocijas ir iššūkius darbe – dėmesį kreipia labiau į pirminių ir antrinių globos santykių panašumus, nei akcentuoja skirtumus, taip kuriant palankesnę aplinką formalios ir neformalios vyresnio amžiaus asmenų globos integracijai.

Literatūra

- Aminzadeh, F. ir kt. (2009). Symbolic meaning of relocation to a residential care facility for persons with dementia. *Aging and Mental Health*, 13 (3), 487–496.
- Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydzūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Bjornsdottir, K., Ceci, C., Purkis, M. E. (2013). The ‘right’ place to care for older people: home or institution? *Nursing Inquiry*, 22 (1), 64–73.
- Budginaitė-Mačkinė, I. (2020). *Suaugę vaikai ir jų tėvai Lietuvos migracijos kontekste: kartų solidarumas ir reikšmingų asmenų tinklai*. Daktaro disertacija. Vilnius, 252 p.
- Charenkova, J. (2022). Apsisprendimas imtis globėjo vaidmens ir tęsti globą šeimoje: neformalių globėjų perspektyva. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 25, 50–61. DOI: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2022.47>
- Charenkova, J. (2023). “Parenting my parents”: Perspectives of adult children on assuming and remaining in the caregiver’s role. *Frontiers in Public Health*, 11, 1059006. DOI: <https://10.3389/fpubh.2023.1059006>
- Christensen, R. K., Wright, B. E. (2011). The effects of public service motivation on job choice decisions: Disentangling the contributions of person-organization fit and person-job fit. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21 (4), 723–743.
- Engster, D. (2005). ‘Rethinking Care Theory: The Practice of Caring and the Obligation to Care’. *Hypatia*, 20 (3), 50–74.
- European Commission: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. (2018). In V. Zigante. *Informal care in Europe – Exploring formalisation, availability and quality*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2767/78836>
- Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2013). Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai: suaugusių vaikų pareigos pagyvenusiems tėvams Lietuvoje. *Lietuvos statistikos darbai*, 52 (1), 22–33. DOI: <https://10.15388/LJS.2013.13920>
- Junevičienė, J. (2018). Neformalios pagyvenusių asmenų globos namuose priežastys: žvilgsnis į globėjų patirtį. *Socialinė teorija empirija politika ir praktika*, 17 (7), 7. DOI: <https://10.15388/STEPP.2018.17.11928>
- Junevičienė, J. (2020). *Neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos: socialinės politikos priemonės ir globėjų požiūriai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centras.
- Juozeliūnienė, I. (2015). Šeima abipus sienų: pokyčiai, šeimos sampratos ir vaidmens elgsena. In I. Juozeliūnienė, J. Seymour (sud.). *Šeiminiai pokyčiai atvirų Europos sienų ir globalaus mobilumo akivaizdoje: resursai, procesai ir praktikos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 168–183.
- Kraniauskienė, S. (2013). Normatyvinis ir funkcinis kartų solidarumas Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 32 (1), 89–121. DOI: <https://10.15388/SocMintVei.2013.1.1848>.
- Kooij, D. A. M., De Lange, A. H., Jansen, P. G. V., Kanfer, R., Josje, S. E., Dijkers, J. S. E. (2011). Age and work-related motives: Results of a meta-analysis. *Journal of Organizational Behavior*, 32, 2. Special Issue. Ontemporary empirical advancements in the study of aging in the workplace. DOI: <https://doi.org/10.1002/job.665>
- Liu, H., Xu, L., Yang, H., Zhao, Y., Luan, X. (2021). Preferences in long-term care models and related factors among older adults: a cross-sectional study from Shandong Province, China. *European journal of ageing*, 19 (1), 27–35. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10433-020-00595-2>

- Liu, H. (2021). Formal and Informal Care: Complementary or Substitutes in Care for Elderly People? Empirical Evidence From China. *Sage Open*, 11 (2). DOI: <https://doi.org/10.1177/21582440211016413>
- Lyon, D. (2009). Intersections and boundaries of work and non-work: The case of eldercare in comparative European perspective. *European Societies*, 12 (2), 163–185. DOI: <https://doi.org/10.1080/14616690903100456>
- Lynch, K. (2007). Love Labour as a Distinct and Non-Commodifiable Form of Care Labour. *The Sociological Review*, 55 (3), 550–570. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2007.00714.x>
- Kasper, J. D., Wolff, J. L., Skehan, M. (2019). Care Arrangements of Older Adults: What They Prefer, What They Have, and Implications for Quality of Life. *The Gerontologist*, 59 (5), 845–855. DOI: <https://doi.org/10.1093/geront/gny127>
- Mikulionienė, S., Rapolienė, G., Valavičienė, N. (2018) *Vyresnio amžiaus žmonės, gyvenimas po vieną ir socialinė atskirtis*. Monografija. LSTC.
- Milligan, C. (2012). From home to „home“: situating emotions within the caregiving experience. *Environment and Planning*, 37, 2105–2120.
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., Schroeder, D. A. (2005). Prosocial Behavior: Multilevel Perspectives. *Annual Review of Psychology*, 56 (1), 365–392. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070141>
- Rudolph, C. W., Baltes, B. B., Zabel, K. (2013). Aging and Work Motives. In C. Cooper, R. Burke, J. Field (eds.). *Sage Handbook on Aging, Work, and Society*. Sage Publications.
- Shapland, J., Heyes, J. (2017). How close are formal and informal work? *International Journal of Sociology and Social Policy*, 37 (7/8), 374–386. DOI: <https://doi.org/10.1108/ijssp-06-2016-0071>
- Skučienė, D., Bartkus, A., Moskvina, J., Uleckienė, A. (2015). *Senėjanti visuomenė: kaip mes pasirengę?* Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 332 p.
- Spasova, S. ir kt. (2018). *Challenges in long-term care in Europe. A study of national policies*. European Commission.
- Vandenabeele, W., Ritz, A., Neumann, O. (2018). *Public service motivation: state of the art and conceptual cleanup*. In E. Ongaro, S. Van Thiel (eds.). *Handbook of Public Administration and Management in Europe*. The Palgrave.
- Walker, L. O., Avant, K. C. (2005). *Strategies for theory construction in nursing*, Vol. 4. Upper Saddle River, NJ: Pearson/Prentice Hall.
- Wolff, J., Kasper, J., Shore, A. (2008). Long-Term Care Preferences Among Older Adults: A Moving Target? *Journal of Aging & Social Policy*, 20 (2), 182–200. DOI: <https://doi.org/10.1080/08959420801977574>
- Xyrichis, A., Ream, E. (2008). Teamwork: a concept analysis. *J Adv Nurs.*, Jan, 61 (2), 232–241. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04496.x>. PMID: 18186914.
- Zigante, V. (2018). *Informal care in Europe. Exploring Formalisation, Availability and Quality*. EU. LSE. DOI: <https://doi.org/10.2767/78836>
- Žalimienė, L., Blažienė, I., Junevičienė, J. (2020). What type of familialism is relevant for Lithuania? The case of elderly care. *Journal of Baltic Studies*, 51 (2), 159–178. <https://doi.org/10.1080/01629778.2020.1746368>
- Žalimienė, L., Lazutka, R. (2009). Socialinės globos paslaugos Lietuvoje: nuo hierarchinio prie mišrios globos ekonomikos modelio. *Pinigų studijos*, 2, 22–36.
- Žalimienė, L., Krutulienė, S. (2022). Einu į darbą kaip į šventę... Kaip jauni specialistai mato savo darbą teikiant paslaugas senyvo amžiaus žmonėms. *Tiltai*, 89 (2), 182–200. DOI: <https://doi.org/10.15181/tbb.v88i1.2504>

INFORMAL AND PAID CARE: THE CHALLENGES OF PROVIDING INTEGRATED ELDERLY CARE

Laimutė Žalimienė, Jūratė Charenkova

Summary

Ageing trends, the increasing demands on state resources for the care of older people, and the development of social policies to formalise informal care, create the need to combine formal and informal care resources. On the other hand, a discourse of confrontation between formal and informal care still prevails; a deep tradition of family care and the expectations of older people to receive informal care in old age, as well as a lack of confidence in the quality of formal care, create barriers to integrated care. Thus, despite the tradition of informal family care and the prevailing expectations of family support in old age, not all older people will be able to age at home. Therefore, the need for formal social services, either as a substitute for informal family care or as a complement to informal care, will grow in Lithuania. Nevertheless, it is important to talk about the integrated provision of social support for older people, where this integration can be understood as the joint work, complementarity or coordination of the two subsystems, formal and informal family care.

This paper aims to reveal the preconditions for integrating formal and informal care for older people through the concept of care work. The analysis draws on the abstract concept of ‘work’ developed by Walker and Avant (2011), which allows us to identify the following four components of the concept of care work: motivation for care work, the content of care work, the emotions associated with care work, and the challenges experienced in care work. Nine semi-structured interviews with formal care providers, and ten interviews with family members caring for ageing relatives were conducted. The interviews with formal providers took place in 2021, and were held with male and female individual care workers working in residential care settings. Participants were young workers, no older than 37 years of age, and had at least two years of experience in the job. Interviews with family members caring for older relatives took place between September 2021 and January 2023, and the duration of their care varied (from a few years to 15 years).

The study revealed that care work, performed by both formal and informal caregivers, involves not only physical and mental work, but also a strong emotional commitment and a moral disposition to help the care recipient. The comparative analysis confirms the insights of other studies that caring for a person is a complex activity involving not only the body but also the mind, and that this is characteristic of both formal and informal caregiving. The analysis of formal and informal care

through the lens of the concept of *work* has shown that these forms of care share many common features: similar motivations, similar content, similar emotions and similar challenges, and thus seem to be not only complementary but also, in some cases, possibly substitutable.

Thus, analysing the activities of formal and informal (family) caregivers of older adults through the four dimensions of the work concept, motivation, content, emotions and challenges, highlights the commonalities between primary and secondary caregiving relationships. This approach fosters a more conducive environment for integrating formal and informal caregiving practices for older individuals, shifting the focus from differences to shared aspects. The study's findings convey a positive message to society and care recipients, showing that formal care is a fulfilling work choice for caregivers.